

Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbd. Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

İptal Kültürü Teorisi: İlgili Literatür Üzerine Teorik Bir İnceleme

Culture Theory of Cancellation: A Theoretical Review of Relevant Literature

¹Başak AKMEŞE

²Raci TAŞCIOĞLU

Öz

Bu araştırmada 2017 yılında “#MeToo” hareketi ile başlatılan ve 2022 yılında geniş kitlelerin taraf olma düşüncesi ile devam ettirdikleri “İptal Kültürü” olgusu betimleyici bir yaklaşımla incelenmiştir. Literatür taraması sonucunda kavramın tanımı, tarihsel arka planı, ilgili kavramların tanımları ve iptal kültürüne yönelik yapılan eleştirilere ilişkin başlıklar oluşturulmuştur. İptal kültürü olgusunun derinlemesine irdelendiği bu araştırmada söz konusu eğilimin daha önce kavram olarak ve tek başlık altında neredeyse hiç incelenmediği tespit edilmiş, bu yönüyle literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda birbirleriyle karıştırılan iptal kültürü ve linç kültürü kavramlarının farklılaşan yönleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Yapılan literatür araştırmasında, sanal ortamda yapılan paylaşımların yaratmış olduğu etkinin, iptal kültürüne dönüşmesi sonucunda; “Hashtag” aktivizmiyle linç’e uğrayanların yaşamları boyunca elde ettikleri edinimlerin hiçe sayıldığı, toplumsal linçin etkisiyle sosyal medyadan ve sosyal hayattan dışlandığı, bireyin iş hayatını ve özel hayatını etkileyecek oranda kişilik haklarının itibarsızlaştırıldığı tespit edilmiştir. Bu araştırma ayrıca “Bizden olmayanın yok edilmesi” görüşünün hâkim olduğu bu olguya ve sebebiyet verdiği zararların tazminine yönelik önlemlerinin de alınması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler

İptal Kültürü, Linç Kültürü, Hashtag Aktivizmi, Sosyal Medya, Toplumsal Linç

Abstract

This study analyses the phenomenon of Cancel Culture, which was initiated in 2017 with the “#MeToo” movement by large masses and continued in 2022 with their awareness about being a party with a descriptive approach. As a result of the literature review, the

¹Bilim Uzmanı, Erzurum, Türkiye.
✉ basakavci8@msn.com

²Profesör Doktor, Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Erzurum, Türkiye.
✉ tascio@atauni.edu.tr

Geliş/Received: 14.07.2023
Kabul/Accepted: 15.10.2024

definition of the concept, its historical background, definitions of related concepts, and criticisms of the cancellation culture have been outlined. Making a thorough analysis of the phenomenon of cancel culture, this research determined that this tendency has almost never been examined under a single title as a concept before, and thus aims to contribute to the literature in this respect. This research also tries to put forward different aspects of the concepts of cancel culture and lynch culture, which are often confused with each other. The literature review found that the achievements of those who have been “lynched” with “Hashtag” activism throughout their lives are ignored, they are excluded from social media and social life with the effect of social lynching, and their personal rights are discredited to an extent that will affect the business and private lives of the individual as the impact of the posts made in the virtual environment turns into cancel culture. This research also reveals the need to take measures to address this phenomenon, which is dominated by the view of eradicating those who are not one of us, and to compensate for the damages it causes

Keywords

Cancellation Culture, Lynching Culture, Social Media, Hashtag, Social Lynching

Giriş

Her geçen gün hızla artan teknolojik gelişmeler sosyal varlık olan insanı internet ortamında edilgenlikten kurtarıp etkin konuma getirmiştir. Sosyalleşme, internet ortamına taşınmış ve yeni bir mekân anlayışı oluşturulmuştur. Bu platformlarda gerçek kimlikler ortaya çıksa da çevrimiçi tabanlı platformlar kullanıcılara, yaş ve fiziksel görünümünde daha fazla özgürlük sağlamaktadır (Boyd, 2008). Bu nedenle insanlar sosyal medya platformlarında anonim kimliğin getirdiği yönelimlerle daha rahat hareket edebilirler. Dolayısıyla sosyal medya platformlarında bireyle başlayan bu etkileşimler kalabalık yığınlar evrilebilir. Bilginin özgürce dolaşımını sağlayan sayısal ve metin tabanlı yeni iletişim teknolojileri bireyi yönlendirebilmeyi ve toplumu etkileyebilmeyi olanaklı bir hale getirmiştir. Verma ve arkadaşlarına göre (2023) sosyal medya platformlarındaki bu anonimlik, kullanıcıları bir klavyenin arkasına gizlemektedir. Bu durum, kullanıcıların sorumluluklarını ortadan kaldırmaktadır. Böylece kullanıcılar metin tabanlı platformlarda çevrimiçi öfke, nefret söylemi ve çevrimiçi refaha zarar veren söylemlere yer verebilmektedirler. Bu bağlamda özgürlüklerin sunulduğu sosyal medya ortamındaki tecrit, dışlama, linç, utandırma, hak ve hürriyetlerin iptal edilmesi durumunda kişiler mağdur niteliğini kazanabilirler. Bu durumla karşılaşan mağdurlar sanal tutsaklık konumuna düşebilirler.

“İptal kültürünün bir başka yönü de yurttaşlık uygulamalarına dair fikirlerle meydan okuyan, dijital kamusal utandırmayı teşvik eden bireyler arasındaki gözetim uygulamalarını sürdüren ve hesap verebilirliğe ilişkin toplumsal fikirleri gölgeleyen karmaşık bir olgu olmasıdır” (Burmah, 2021). Bu duruma maruz kalan, takipçi sayısı çok olan fenomenler, sanatçılar ve siyasetçiler gibi daha çok tanınan kişiler üzerinde başlatılan bu linç kampanyalarının etkisi, tanınırlıkları düşük olan kişilere nazaran daha büyük boykotları/dışlanmaları da beraberinde getirebilir. İptal kültüründe bu bakış açısına sahip tepkili taraflar, kamuoyu oluşturup mağdur algısı yaratabilirler. Bu durum sanal ortamlarda gösterişçi duyarlılık denilen yönelimleri ortaya çıkarabilir. “Güvenilir olmayan sinyallerle ilişkilendirilen gösterişçi duyarlılık kavramı, birey ya da kuruluşların gerçek hayatta sahip oldukları şaibeli olan iyi niyetli düşünce ve inançlarını genellikle toplum nezdinde duyarlı, erdemli ve sorumlu bir şekilde algılanma amacı güderek, yüz yüze veya çeşitli medya araçları kanalıyla kolay yoldan çevrelerine duyurma davranışıdır” (Taşoğlu ve Çağlayan, 2022, s. 833). Bu yönelimler ile sosyal medyada etiket ya da Hashtag oluşturan kullanıcılar, dijital ortamda aktivist hareketlerin başlangıcını oluşturabilmektedirler. Hashtag aktivizmi gerçekleştiği andan itibaren sosyal medyada hissedilen hareketlenmeler, kartopu etkisi ile aynı söylemlere sahip tepkili bir sanal kamuoyu oluşturabilmektedir. Bireyleri bir araya getiren bu duygu, öfke patlamaları ve nefret söylemleri bireylerin kendi düşüncelerinden oluşan ve toplumda geciken/gerçekleşmeyen adalet kavramından kaynaklanabilir.

Kaynağı çoğu zaman belirsiz viral nitelikteki söylemlerin, taraftar bulmak için örgütlenmiş bireylerin çoğunluğun etkisine kapılarak paylaşım yaptıkları sanal ortamda pek çok etken iptal kültürünün doğmasına zemin hazırlamaktadır. Sosyal medya platformlarının “Pandemi” sürecinde tecrit altında

olan kişilerin sosyalleştiği tek alanın olması, sosyal medyanın kullanım sıklığının artmasında etkin rol oynadığı söylenebilir. Çünkü “COVID-19 pandemisi; tüm dünyada iş yerlerinin kapanması, yüz yüze eğitim-öğretim faaliyetlerinin durdurulması, kültür, sanat, spor faaliyetlerinin iptal edilmesi, sokağa çıkma yasakları, seyahat yasakları vb. gibi yerel, ulusal ve küresel çapta alışkın olunmayan yeni bir düzen yaratmıştır” (Göl, 2021, s.3). Zira Erdoğan ve Taşcıoğlu (2023, s. 637) pandemi sürecinde alınan bu önlemler nedeniyle insanların eve kapandığı ve evde zamanını geçiren çoğu insanın da teknoloji ve internet kullanımının büyük ölçüde arttığını ifade etmektedirler. Bu süreçlerin birbirini takip etmesi sonucunda sosyal medya platformlarında iptal kültürünün daha geniş kitlelere ulaşmasına ve etkisinin daha güçlü hissedilmesine sebep olabileceği öngörülmektedir.

Yapılan literatür çalışması sonucunda iptal kültürüne dair birçok araştırma ile karşılaşılmış, iptal kültürünün etkileri ile ilgili kayda değer sayıda çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. İptal etme kültürü davranışında psikolojik belirleyiciler üzerinde bir araştırma yaparak iptal olgusunun toplum üzerindeki etkisini tartışan (Mueller, 2021); sanal kolektif bilinç ve iptal kültürünün ideolojik taşıyıcı olarak ortaya çıkışını araştıran (Velasco, 2020); siyaset biliminde akademik özgürlük ve entelektüel bakış açısı ile siyaset bilimi disiplini içinde iptal kültürüne dair iddiaları test etmek için kullanılan ampirik araştırma kanıtlarının kaynaklarını ve ölçütlerini açıklayan Norris (2020); Twitter’da ırkçı çağrılar ve iptal kültürünü konu olarak bu platformun sosyal adalet konularını tanımlama yeteneğinin sınırlamalarını inceleyen (Bouvier, 2020); iptal kültürünün etimolojisini incelediği çalışmasında iptal kültürü nün sosyal medyada yarattığı sosyal sorunların altındaki nedenlerini belirlemek için siyahi geleneğindeki köklerinden, dijital çağda sosyal elitler tarafından kötüye kullanılmasına kadar geçen süreçleri inceleyen (Clark 2020) çalışmalar bunlardan bazılarıdır.

Yapılan literatür taramaları sonucunda iptal kültürü olgusunu çoğunlukla siyaset ve sosyal medya ile ilişkili bir biçimde ele alan çalışmalara rastlanırken, bu olguyu kavram olarak tek başlık altında inceleyen hemen hiçbir araştırmaya rastlanılmamış ve bu yönüyle de literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, iptal kültürü ile linç kültürü kavramına dijital ortamda çok yakın anlamlar yüklendiği gözlemlenmiştir. İptal kültürü olgusu üzerine araştırma yapılırken birçok akademisyen tarafından yapılan tanımlamalardan istifade edilerek ilgili kavramların birbirinden ayırt edilen yönleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Araştırmalar incelendiğinde çoğu sosyal medya kullanıcısı için iptal kültürü kavramının sanal adalet mekanizmasının bir karşılığı olduğu tespit edilmiştir.

Bir Kavram Olarak İptal Kültürü

İptal kültürü kavramı ayrı ayrı ele alınıp incelendiğinde; Oxford sözlüğüne göre (2023) iptal kavramı; “yürürlükten, kullanımdan kaldırma, bozma, silme” anlamlarına gelmektedir. Kültür kavramı ise; “bireylerin isteklerinin en temel nedeni ve belirleyicisi, insanların değerleri, örf, adet, ahlak, tutum, inanç, davranış, sanat ve toplumda paylaşılan sembollerin karışımıdır” (Aktaran: Yıldız, 2022, s. 295).

İptal kültürüne ilişkin bir başka argümana da sosyal medya platformları ve siyaset alanında rastlanılmaktadır. Her iki argümanda iptal kültürü bağlamında günlük yaşama uyarlandığında çok farklı bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapı sosyal medya uygulamalarında -insan doğası için gerekli olan- sosyalleşme ağının internet ortamına taşınmasını ve sosyal medya kullanıcılarının bu ortamlarda yeniliklere adapte olmasını kolaylaştırmıştır. Bu nedenle iptal etme kavramı sanal platformlardaki bu uyumu dijital çağda hiper sosyallığın bir özelliği olarak düşündürmektedir. Dolayısıyla iptal kültürü kavramı dijital çağın yeni argümanları olan Facebook, Twitter, Tik Tok, Instagram gibi sosyal medya platformlarında sıklıkla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda bu platformlar iptal kültürüne hizmet ederek açık tartışmayı engellemektedir. Zira iptal kültürü yıkıcı olan bir eleştiri biçimi olabilir (Velasco, 2020, s. 6). Dolayısıyla iptal kültürü kavramı; pek çok akademisyen ve yazar tarafından farklı açılardan incelenmesi nedeniyle üzerinde uzlaşılmış tek ve ortak bir tanım bulunmayan bir kavramdır. Yapılan literatür taramasında karşılaşılan tanımlamalardan bazıları şu şekildedir:

Norris (2020, s. 15)’e göre iptal kültürü; hedefine ulaşmak için utanç olgusunu norm düzenlemesi olarak kullanılmaktadır. Kültür iptalinin utanç gibi pek çok aşaması olabilir. İptal edilen kişinin veya kuruluşun sosyal medya sayfasının takipleri ortadan kaldırılabilir. Bu tutum, müziklerinin yayınlanması, ürünlerinin satın alınması vb. kişi veya kuruluş için zenginlik yaratan faaliyetlere katılmanın reddedilmesi anlamına gelebilir. Ayrıca, doğrudan sayfada veya ayrı bir gönderide yorum yaparak kişinin fikirlerine

meydan okumayı veya utandırmayı da içerebilir. İptal kültürü sosyal medyayı, bireylere farklı şiddet derecelerinde cezalar uygulayarak, utandırmak maksadıyla kullanılmaktadır. “Kültürü iptal et” kavramı bireyin geçmişte sosyal normları ihlali nedeniyle oluşan dışlama girişimleri olarak tanımlanabilir. İptal stratejisi tipik olarak sosyal medyayı, ceza uygulama niyetiyle ve bireyleri utandırmak için kullanabilir (Norris, 2020, s. 2). Utandırmayla başlayan süreç geniş kitlelerin kınamalara dahil olmasına zemin hazırlamaktadır.

Ümit Alan (2021), iptal kültürü kavramını şu şekilde tanımlamaktadır:

“İptal kültürü kişilerin birbirlerinden güç alarak, birinin manevi olarak yok olmasını isteme halidir. Kişilerin kendilerini ifade etmesiyle, en uç ifadelerin sosyal medya algoritmalarıyla öne çıkarılmasının sonucunda benzer ya da daha da uça ifadeleri tetikleme aynı düzeyde olmamaktadır. Çünkü, algoritmalar öfkeli akışı sevmekte ve öfke katlanarak yükselmektedir. İptal kültürü eleştirilen bireylerin tamamen yok olmasına, bir daha eser üretmemesine, konser verememesine, film çekmemesine vb. bir dilek listesi sunmaktadır. İptal kültürü, linçin bir aşama ötesidir. Linç hareketini başlatanlar, linç edip bir kenara bırakılmaktadırlar. Ancak iptal kültüründe linç devam ettirilir ve kişinin manevi olarak yok olması istenmektedir. Örneğin, platformlardan filmlerinin çıkarılmasına, kitaplarının satılmamasına kadar süreç işlemektedir.”

İptal kültürü, çevrimiçi olarak çeşitli nefret söylemi biçimlerini düzenlemek için hem kamu ve grup kınamalarını hem de ekonomik yaptırımları kullanan bir karşı konuşma örneği olabilir. İptal kültürü bazı durumlarda pazar için yararlı olmayan nefret söylemini kınamak için nefret söylemini kullanmaktadır. Bazı durumlarda ise korunan sınıf üyelerinin nefret söylemleri nedeniyle iptal edildiklerinde karşı konuşma düzenleyebileceğini, bu aşamada nefret söylemini kullanarak kişi grup ya da kurumları hedef alabileceğini vurgulamaktadır. Marjinalleşmiş konuşmacıların nefret söylemlerinde diğer konuşmacılardan daha fazla zarar verici tepkiler yaratacağı konusunda daha ayrıntılı olarak incelenmesi gereken bir konu olduğunu belirtmektedir. Twitter’ın, kamu kültürü ve ekonomik yaptırımların gerçekleşmesine izin veren politikalarıyla kültürü iptal etmeye büyük ölçüde yardımcı olmaktadır (English, 2021, s. 68).

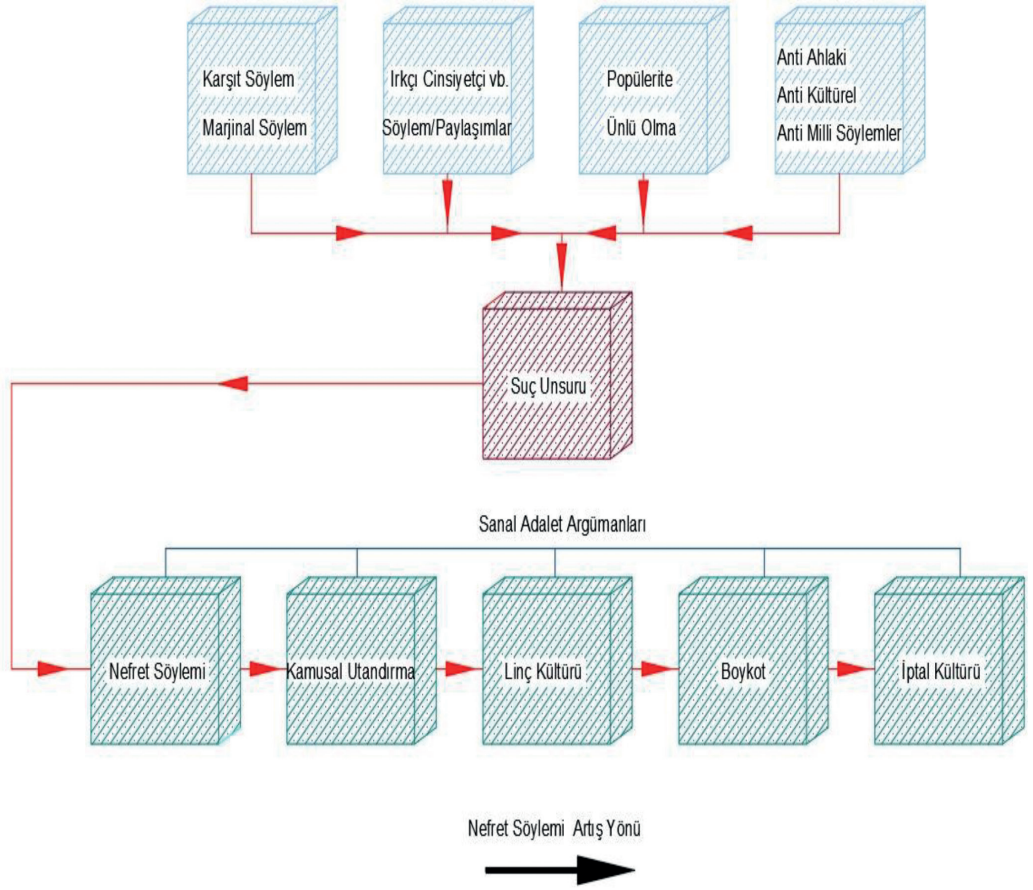
Hooks’a (2020, 21) göre, iptal kültürünün gerçekleşmesi için gerekli olan en belirgin unsurun sosyal medyada karakterize edilen iptal edilebilir bir suçun olması gerektiğini, suçun belirli konularda ortak değerlere ve ahlaki konumlara sahip geniş bir insan grubuyla açıkça rezonansa girmesi gerektiğini belirtmektedir. Aksi takdirde, iptalin yürürlüğe girmesi için yeterli desteğin olmayacağını savunmaktadır. İzleyici kitlesinin saldırgan olarak nitelendirilmiş kişileri protesto etmeleri gerekmektedir. Salırgan olarak tanımlanan bireye ait paylaşımlara dair içeriklerin gün yüzüne çıkarılması gerekliliğini ve bu paylaşımların yıllar veya on yıllar önce söylenmiş veya gerçekleştirilmiş olması gerektiğini ifade etmektedir. Bireye ait tüm bu bilgiler arşivlendiği için o bilgiler her zaman kullanılabilir. Ayrıca kırılgan bir tarafın mevcut olması gerektiğini, bununla birlikte sadece bir birey olarak başlayan ve büyüyen bu grubun suçlayıcı bir dille söz konusu saldırgan içeriği paylaşması izleyici kitlesinin olması ve hedef kitlelerinden yeterli desteği alması gerektiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak Hooks (2020, s. 22), iptal kültürünü kişinin toplumdaki konumunun, rolünün, işinin vb. kaybına yol açacak kadar büyük bir sosyal grup tarafından yapılan bir saldırı olarak tanımlamıştır. İptal kültürünün eleştirilerden ve fikirlerden kaçınmanın bir yöntemi olmasının, çözüme dayalı amaçlar için tartışmaktan ziyade bireyler için tartışmadan uzak veya tartışmaların sınırlı ya da neredeyse imkânsız olduğu koşullar yaratmayı tercih ettiğinin vurgusunu yapmaktadır.

Borinstein’a (2021, s. 5) göre ise; iptal süreci başladığı andan itibaren bir kişi, bir kuruluş içinde bir iş unvanı veya meslek yoluyla, kaybedecek hiçbir şeyi olmayan bir başkası tarafından eleştirilebilir. O zaman bu eleştiriler, suçlanan kişinin saygın bir kariyer boyunca gösterdiği duruşa nazaran daha çok ciddiye alınmaktadır. Bir kişi suçlanır ve medya tarafından yayınlanan doğrulanmamış kanıtlara dayanarak itibarı kalıcı olarak zedelenebilir. Bir kişi suçlandıktan sonra soruşturmalar veya yargılamalar tam olarak tamamlanmadan görevden alınabilir ve iptali gerçekleştirilebilir. Akademik çalışmalarda, hemfikir olunan bir olgu da icra edilen söylemlerin bireyin itibarında tehlike yaratması olabilir. Etkileri kimileri tarafından kınanırken, kimileri tarafından varlığı inkâr edilmektedir (Saint-Louis, 2021). Buradaki diğer önemli söylem, insanların geçmişte yaptıkları bir şey yüzünden iptal edilmesi olarak ifade edilmektedir. İptal kültürü, saldırgan davranışlar nedeniyle başka bir gruba veya kişiye itibar

zararı vermek amacıyla yapılan tıklamalar, beğeniler ve paylaşımlar gibi sosyal medya platformlarındaki çevrimiçi etkinliklerle de ilişkilendirilmektedir. İptal kültürü vasıtasıyla toplumdaki gruplar, konuların yapıcı tartışmalarını ortadan kaldırmakla birlikte, mağdurun kişisel ve sosyal yaşamını büyük ölçüde etkileyen yargılayıcı nitelikteki eleştirilerini daha da kötüleştirerek kamuoyunu olumsuz şekilde yönlendirebilmektedirler (Placio vd., 2021, s. 5). Bu bağlamda iptal kültürü kavramı, 2019 yılından itibaren ünlülere karşı cezalandırıcı bir araç olmaktan çıkarak, politikacılar gibi siyaset yapma yetkisine sahip olanları da tehdit eden güçlü bir terime dönüşmektedir (Bakher, 2021, s. 40). Bu nedenle iptal kültürünün toplumsal anlayışı, genellikle içine düşülen durumdan kurtuluşa izin vermemektedir. İptal kültürü, sosyal medya tarafından kolaylaştırılan yeni bir kamu utandırma olgusudur. Bu tür alenen utandırma, iptal edilenlerin ihlali iddiası nedeniyle kabul edilmektedir (Holman, 2020, s. 3). İptal kültürü, bir tür yeni normlara uymayan herkesi etkileme potansiyelini göstermektedir. Yeni normlar, cinsiyet kimliği, ırk kimliği, siyasi ideolojiler ve temsil konusunda gelişen söylem olabilir. Aslında iptal kültürü, hem sosyal adalet için bir araç hem de çevrimiçi taciz biçimi olarak çalışan bir aktivizmdir (Bakher, 2021, s. 45). Belki biraz daha ileriye gidilirse internet mafyalığı olarak da tanımlamak mümkündür (Hagi, 2020). “İptal kültürü; sosyal medyada görüntüleme, ürün veya hizmet satın alma ile ilgili olarak kabul edilemez. Hatta birçok açıdan da sorunlu olduğu düşünülen, bu şekilde davranan kişilere verilen desteğin geri çekilmesi olarak tanımlanmaktadır” (Mueller, 2021, s. 1). Sosyal medyada verilen desteğin geri çekildiği veya taraftar toplamak için kullanıldığı zamanlarda da iptal kültürü olgusundan yararlanılmaktadır. Zira Clair ve arkadaşları (2019, s. 124) iptal kültürünün simgesi haline gelen “#MeToo” hareketini, toplum örgütlenmesinden çeşitli şekillerde bahseden bir söylem ve/veya örgütsel iletişim olgusu olarak tanımlamaktadırlar.

Bromwich (2020) The New York Times’deki yazısında; iptal kültürüne dair çalışmaları olan Michigan Üniversitesi’nden Profesör Lisa Nakamura ile yaptığı bir röportajda, iptal kültürünü kültürel boykot olarak tanımladığını belirtmektedir (Aktaran: Bromwich, 2020). Sosyal platformlarda telafisi her zaman mümkün olmayan şeylerin ifade edildiğini vurgulayan bir başka yazısında ise; iptalin merkezi olmayan ancak ortaya çıkması gereken bir hesap verebilirlik kültürü yarattığını vurgulamaktadır (Bromwich, 2019). Bu tür hesap verilebilirlik kültürü Twitter gibi sosyal medya platformlarında ki- girişim topluluğu yönetimi biçiminde ki bu açıklamalar- bir tür aktivizm olarak görülmektedir (Clark, 2020, s. 89). Bu tür aktivizmde, benzer düşünen bireylerin yalnızca duymak istediklerini duydukları bir yankı odasında, düşünce tarzlarına ve tercihlerine aykırı olabilecek her şey istenmeyen kabul edilmektedir (Velasco, 2020, s. 2). Bu nedenle iptal kültürünün etkisi, konuşmaların ne kadar iyi çalıştığı incelenerek ölçülmelidir. Twitter, denetleme araçlarıyla marjinalleşmiş grupların nefret söylemi içeren mesajlarını kaldırarak söz konusu grupları caydırma politikası yürütmektedir. Twitter, nefret söylemi politikalarını ihlal ettiği için Tweetleri kaldırabilirken, kullanıcılar konuşmayı iptal kültürü aracılığıyla kınayarak onlara eleştirel yanıt vermekle yetinmektedirler. Aksi konuşma olarak da ifade edilen kültürü iptal etmek, bazılarının inanabileceği gibi sadece duyulmakla ilgili değil, aynı zamanda diğer marjinalleşmiş grupların karşı konuşmalarına tepkilerini de göz önünde bulundurmakla ilgili olabilmektedir. Bu nedenle herhangi bir ünlüyü, kuruluşu ve özel kişiyi iptal etmek için halka meydan okumayı hatta başkalarını da utandırmaktan sakınmamaktadır (English, 2021, s. 2).

Sonuç olarak yukarıdaki araştırmacıların kavrama yönelik açıklamaları ve tanımlamaları değerlendirilerek, iptal kültürünün aşamaları ve gelişim süreci Şekil-1 de belirtilen akış şeması ile tanımlanmıştır.

Şekil 1. Sanal Adalet Argümanları Doğrultusunda İptal Kültürü Aşamaları ve Gelişim Süreci Akış Şeması.

Şekil-1 de görüldüğü üzere sosyal medyada özellikle ünlü ya da tanınır olan kişilerce yapılan paylaşımlar, karşıt, marjinal, ırkçı, cinsiyetçi, anti ahlaki anti kültürel ve anti milliyetçi söylemler suç unsuru olarak kabul edilmektedir. Söz konusu paylaşımlar ve söylemler suç unsuru oluşturan faktörleri ayrı ayrı veya birlikte kullanabilme kabiliyetine sahiptirler. Tüm bu paylaşım ve söylemler; nefret söyleminin oluşmasına neden olmaktadır. Nefret söyleminin ardından, ortak öfke duygusu sanal kamu ortamına zemin hazırladığında çevrimiçi kamusal utandırma gerçekleştirilmektedir. Utandırma boyutunda nefret söylemleri geniş kitlelerce artırıldığında, sosyal medyada linc gerçekleştirilmektedir. Linc aşamasında, öfke dolu kesimin birbirini tetiklemesi ile sosyal medyada suç işlediği düşünülen kişi cezalandırılmak istenmektedir. Bu nedenle nefret söyleminin daha geniş taraftar toplaması linc kültüründen boykota geçişi hızlandırmaktadır.” #” açıldığında boykot çağrısı yapılmakta ve yapılan boykot çağrıları sonucunda kişi iptal edilmektedir.

Şekil-1 de belirtilen süreç, adaletin yerini bulmadığına inanan kişilerin sosyal medyada iptal kültürünü meşrulaştırdıkları ve kendi adalet anlayışlarını sanal ortamda uyguladıkları iptal kültürü aşamalarını ve gelişim sürecini içermektedir. Kendi adalet anlayışını yürürlüğe koyan birey ya da grupların tepkileriyle mağduriyet yaşayan kişi, grup, kurum veya kuruluşlar üzerinde yıkıcı etkinin gerçekleşmesi mümkün hale gelir. Zira Hashtag aktivizmiyle linc’e uğrayan kişi, grup, kurum veya kuruluşların bugüne kadar yaptıkları çalışmalar silinip, toplumsal lincin etkisiyle sosyal medyadan ve sosyal hayattan iptali sağlanabilir. Sonuç olarak iptal kültürü vasıtasıyla toplumdaki gruplar, konuların yapıcı tartışmalarını ortadan kaldırmakla birlikte, mağdurun kişisel ve sosyal yaşamını büyük ölçüde etkileyen yargılayıcı nitelikteki eleştirilerini daha da kötüleştirerek kamuoyunu olumsuz şekilde yönlendirebilmektedirler (Placio vd., 2021, s. 5).

İptal Kültürü ile İlişkili Kavramlar

Çevrim İçi Utandırma: Laidlaw (2017, 2) ve Posner (2015) çevrimiçi utandırmayı sosyal kontrol olarak tanımlamışlardır Laidlaw (2017, s.3). Çevrimiçi utandırmayı uyanıklık, zorbalık, bağınazlık ve dedikodu olmak üzere 4 kategoriye ayırmıştır. Modern utandırma ve uygulandığı yeni teknolojileri, kamusal ve sosyal alan mahremiyetinin hesaba katılması gereken kritik bir arena olduğunu vurgulamaktadır.

Dijital Aktivizm: Sivitanides (2011, s. 2), dijital aktivizmi, dijital ağ yapısını kullanan tüm aktivizm örneklerini tartışmak için en iyi terim olarak ifade etmektedir.

George ve Leidner (2019, s. 11) çalışmalarında dijital aktivizm biçimlerini açıklarken temsili dijital aktivizm faaliyetlerinden bahsetmektedirler. Söz konusu faaliyetleri meta-seslendirme, iddia, e-finance, politik tüketicilik, dijital dilekçeler, botivizm, veri aktivizmi, ifşa ve hacktivizm olarak kategorize etmişlerdir.

Nefret Söylemi: Irkçılık, cinsiyetçilik, yabancı antipatikliği, dışlama, şekilcilik gibi ötekileştirici eylemlerle ifade edilen nefret söylemlerinin, tolere edilemeyen önyargılarının fiziki ya da sanal ortamdaki yansıması olarak ifade edilebilir. Nefret söylemi ile iptal kültürü arasındaki ilişki incelendiğinde, her iki kavramında çevrimiçi nefret söylemini düzenleyen itici güç oldukları ortaya çıkmaktadır. (English, 2021, s. 11).

Çevrim İçi Aktivizm: İptal kültürü, bazıları tarafından bir çevrimiçi aktivizm biçimi olarak tanımlanmaktadır. Çevrimiçi aktivizm gençlik kültürü ile ilişkili olabilir. Çevrimiçi aktivizm, birçoğu tartışmadan uzak gençlerin sosyal farkındalığı artırmak için herhangi bir temsil etrafında toplanması olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Twitter gibi platformlar, temsil düzeyi düşük birçok grup için seslerini çıkarılabileceği bir araç olmaktadır (Bakher, 2021, ss. 7-46). Çevrimiçi alanların son derece etkileşimli doğası nedeniyle, dijital aktivizm, Web 2.0'ın varlığından önce yazılı medyada veya yeraltı radyosunda aynı anda gerçekleştirilemeyen, biçimlerine olanak tanımaktadır. Buna çevrimiçi aktivizmin araçları-beğenme, paylaşma ve retweetleme- eklendiğinde, bu yeni alanın eğitim ve sosyal yardım için büyük bir potansiyele sahip olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır (Goodling, 2015).

Özetlemek gerekirse, çeşitli sosyal medya özellikleri çevrimiçi aktivizmi kolaylaştırır. Çevrimiçi aktivizm, kişinin siyasallaşmış bir konu hakkındaki duruşunun sembolik olarak belirtilmesinden -örneğin kişinin sosyal medya profil resmini değiştirmesi- daha karmaşık katılıma -örneğin sosyal bir konu hakkında ayrıntılı gönderiler yazılmasına- kadar birçok aşamayı kapsayabilmektedir (Reijndanus vd., 2020). Bu iki kavramın ayrıldığı noktalardan bahsetmek gerekirse; dijital aktivizm, dijital ağ yapısını kullanan ve tüm aktivizm örneklerini tartışmak için en iyi terim olarak ifade edilmekteyken, çevrimiçi aktivizmde ise; anlık ve etkileşimli bir yapıdan bahsedilmektedir. Çünkü başarıyı arkadaş, beğeni, retweet ve paylaşım sayısına göre ölçen ölçüm sistemi çevrimiçi aktivizmin ayrıntılı bir özeti oluşturarak destekçi ağının etkili bir şekilde haritalandırılmasına yardımcı olmaktadır” (Hansson vd., 2021).

Boykot: Boykot, iptal kültürü olarak bilinen olgunun dürüst olmayan yanı olarak ortaya çıkmaktadır. İptal kültüründe gömülü olan yalan olgusu, iptal edilenlerin çoğunluğu için bir boykotun gerekçesi olabilir. Boykotlar, iptal kültürü ile benzer özelliklere sahip olabilirler. Örneğin boykotta; belirli bir kişi veya bir grubun saldırgan davranışları ile farkındalık yaratılarak kitlelerden destek toplamak amaçlanmaktadır. Boykotun iptal kültüründen farkı, boykotun bir dilekçe şeklinde fiziksel olarak imzalanması, el ilanlarının ve posterlerin yayılması gibi benzer eylemlerle ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. İptal kültürü, saldırgan tutumla başka bir gruba veya kişiye itibar zararı vermek amacıyla, algı yoluyla yapılan tıklamalar, beğeniler ve paylaşımlar gibi sosyal medya platformlarındaki çevrimiçi etkinliklerle ilişkilendirilmektedir (Bakher, 2021, s. 13).

Dijital Kültür: Deuze'e (2006, s. 63) göre dijital kültür; insanların çağdaş ağ toplumu içinde hareket etme ve etkileşime girme biçimine ilişkin değerler, uygulamalar, beklentiler dizisi olarak ifade edilmektedir. Dijital kültür, World Wide Web'den önce gelen trendlere ve gelişmelere bağlı olarak, kökleri hem çevrim içi hem de çevrim dışı fenomenlerde olan, hızlı bir etkiye, yaşama ve yaşama anlam verme biçimlerini değiştiren özelliklere sahip olabilirler. Dijk (2018) yaptığı çalışmada, dijital kültürü tanımlayan 4 özellikten bahsetmiştir. Bunlar; önceden programlama, yaratıcılık, parçalanma, yeniden birleştirme (kolaj) ve kullanıcı üretimidir.

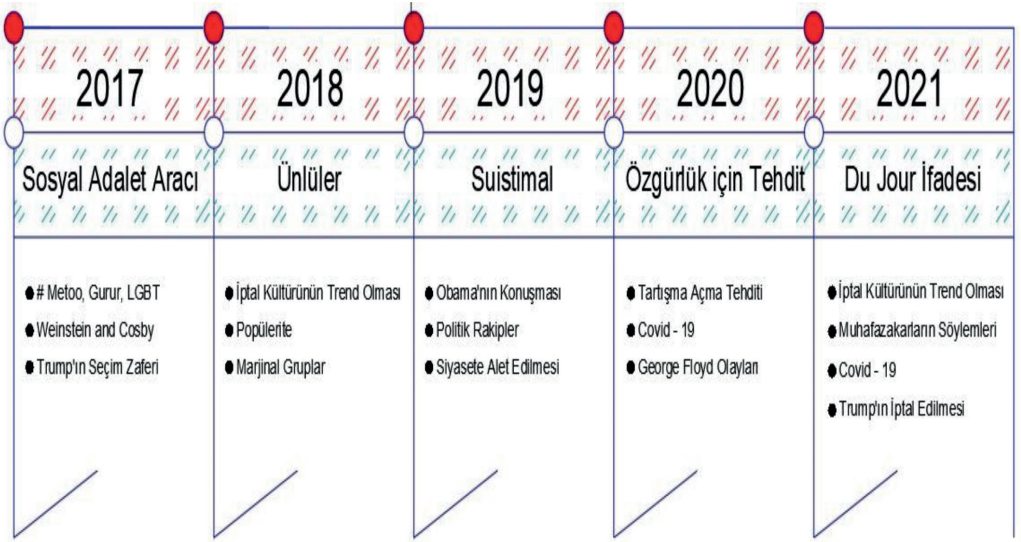
Linç/Linç Kültürü: Linç kavramı, toplumun milli, dini ve ahlaki değerlerinin ihlal edildiği davranışların sergilendiği durumlarda suçlu olarak görülen birey veya grupların ceza ile karşılaştığı bir şiddet şeklidir (Deniz, 2020). Bora (2018) ise linç kavramını; kalabalıktan güç alarak azlığın çiğnendiği, çaresiz durumda olanlara saldırıldığı, köşeye sıkışmış olanlara yüklenildiği ve bunlara ek olarak yere düşene bir de tekme atıldığı gibi ifadelerle açıklamaktadır. *Le Petit Robert* (2022) linç kavramını, “toplu bir kararla” suçlu veya suçlu olduğu iddia edilen bir kişi veya kalabalıktan bahsederek aşırı şiddetli uygulama olarak tanımlamaktadır.

Linç kültürüne dair pek çok araştırma yapılmış olsa da iptal kültürü ile çok karıştırılan bir kavram olması nedeniyle, aralarındaki farklardan bahsetmek gerekmektedir. Linç kültürü kavramı için yapılan tanımlamalar daha çok fiziksel olarak gerçekleştirilen linç’in sosyal medya platformlarına uyarlanması olarak ifade edilmektedir. Sosyal medyada suçlu olarak kabul edilen herkes linç kültürüne konu olabilir. Bu bağlamda Paz ve arkadaşları (2022), sanal ortamda yapılan linç olgusunu “kurbanları işaretlemek için organize bir ritüel” olarak tanımlamaktadırlar. Herhangi bir suçtan dolayı teşhir edilenler; sıradan biri, bazen ünlü, bazen siyasetçi olabilir. İptal kültüründe daha çok tanınan ya da tanınırlığı yüksek olan ünlü, sanatçı, politikacı vb. kişiler mağdur edilmektedir. Linç kültürü; kızgın toplulukların eleştirileri şeklinde tanımlanabilirken, İptal Kültürü linçle başlayan eleştirilerin ardından boykot aşamasına geçildiği ve sanal kamunun öfkesi dindirilmediğinden bireyin toplumdan dışlanmasına kadar varan bir süreci kapsamaktadır. Linç kültürünün iptal kültüründen ayrıldığı kısım, linçe uğrayan sıradan kişinin mağduriyet derecesinin ne kadar günde kaldığı ile ilgili olmasıdır. Maruz kaldığı linç ve zarar gündemde kaldığı süre içinde sınırlanmıştır. “Linç olayı gerçekleştiğinde, harici medyayı yönetmek için makul sesler ortaya çıkar, kamuoyunda farkındalık yaratır ve istediği gerçekleşince sona erme eğilimi gösterir” (Arnaboldi vd., 2016, 11).

İptal Kültürü Olgusunun Tarihsel Arka Planı

Sosyal medyadaki tüm çağrılar veya iptaller kullanıcıların kişiliği yansıması sonucu gerçekleşmemektedir. Farkındalığı artırmak, insan haklarını savunmak ve tanıtım yapmak gibi genel halkı ilgilendiren konularda başkalarını aydınlatmak gibi daha derin amaçları olabilmektedir. Bu nedenle, insanların iptal etmeden önce neyi savunduklarını anlamak için kendilerine zaman ayırmaları gerekmektedir. Eleştirilere rağmen Facebook ve Twitter gibi platformlar, sadece faille seslenmek için değil aynı zamanda #MeToo hareketi gibi sosyal sorunları savunmak için de kullanılmaktadırlar. Mağdurlar, kariyer ve duygusal boyutta yıkıcı sonuçlar doğuran iptali yaşadıklarında, kendilerine olan güveni yeniden inşa etmek, zihinsel sağlıklarına yeniden kavuşmak, geçimlerine yeniden başlamak için hatalarını kabul etmeli ve onlardan ders almalılardır.

Sosyal medyanın hızla ilerleyen teknoloji ile birlikte insanların hayatlarını kolaylıkla etkilediği görülmektedir. Sosyal medya platformlarını kullanan bireyler paylaşımlarında hassas ve dikkatli olmalıdırlar. İnsanların, algılanan sosyal norm ihlalleri nedeniyle faileri utandırarak sosyal polisliğe başvurmaları ve kendilerinden farklı görüşleri olan insanları kınamak veya susturmak için çeteler oluşmaları, politik doğruculuğu savunan iptal kültürünün ortaya çıkmasını sağlamıştır (Placio vd., 2021, s. 11). İptal kültürünün ilk çıkış noktası Wesley Snipes’in Nino Brown adında bir gangsteri canlandırdığı, 1991 yılı yapımlı filmi “New Jack City” dir (Romano, 2020). Filmin bir sahnesinde, kız arkadaşıyla yaşanan fiziksel şiddetin ardından sözlü şiddete de yer verilmesi, bir satıra atıfta bulunulması ve bu ifadelerin yayılmasıyla (Saint-Louis, 2021) iptal kültürü kavramının ortaya çıktığı ifade edilmektedir. “New Jack City” ile başlayan iptal kültürü olgusu, mağduriyet algısı oluşturularak #MeToo etiketiyle geniş kitlelerden destek alabilmek için kullanılmıştır. #MeToo hareketi Amerika sinema sektöründeki kadınların, 2017 yılında kariyerleri süresince yaşamış oldukları cinsel tacizleri ve saldırıları sosyal medyada ifşa ettikleri bir olay olarak tarihte yer almaktadır. Mağdurların karşı karşıya kaldıkları mobbing ve baskılar, tacizcilerin de isimleri ile birlikte “Me Too” etiketi ile sosyal medyada paylaşılmıştır (Posta 03 Temmuz 2021).

Şekil 2. İptal Kültürü Kapsamına Giren Toplumsal Olayların Kronolojisi (Bakher 2021,44).

#Cancelled etiketi, popüler kültürün etkilendiği siyahi kültüründen gelmektedir (Etcetera 2020). Tanınırlığı yüksek kişilerin sorunlu eylemleri ve ifadeleri sonucu oluşan iptal etme anlayışı Twitter’da popülerlik kazanan iptal kültürüne dönüşüp 2017 yılında kolektif bilinç anlayışını doğurmuştur (Greenspan, 2020). #MeToo hareketi Twitter aracılığıyla, kadınlara yönelik cinsel şiddet konusunda toplumsal farkındalık oluşturarak değişikliklere yol açmaktadır (Holman, 2020, s. 9). Öte yandan #MeToo hareketi ile başlayan iptal kültürü, mağdurların cinsel taciz faillerine sosyal adaleti (Bouvier, 2020, s. 4), uygulamak için kullandıkları bir sosyal medya aktivizmi haline gelmiştir (Ng, 2020, s. 7). Sosyal medya aktivizmi sonucunda sosyal medya platformlarında iptal kültürüne maruz kalanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda yapılan literatür taramalarında somutlaştırılmış genel örneklerin yıllara göre dağılım gösteren analizine ulaşılmıştır.

Şekil-2 de oluşturulan çizelgede; 2017 yılında sosyal adalet aracı olarak doğan iptal kültürünün, 2021 yılına gelinceye kadar olan süreçte cinsiyet eşitliğini savunmak, ırkçı söylemlerin ve tacizlerin karşısında durmak, özgürlüğe tehdit oluşturan her türlü söylemde tepki göstermek gibi pek çok konularda sanal kamuoyu oluşturduğu görülmektedir. 2020 de George Floyd’un ölümü üzerine Twitter gibi sosyal medya platformları tarafından Trump’a verilen tepkiler de iptal kültürünün etkisine örnek teşkil etmektedir. Şekil 2’de 2020 ve 2021 yılı sütunlarında COVID-19 ibaresi yer almaktadır. COVID-19, tüm dünya nüfusunu etkilemiş, dünya çapında her yönüyle bir yalnızlaştırma görevi üstlenmiştir. İnsanların çoğunluğu evlerinde kaldıklarında, sosyal medya aracılığıyla sosyalleştikleri görülebilir. 2020 yılı ile birlikte iptal kültürünün artmasına COVID-19’un majör etki yaptığı Şekil 2 de verilen çizelge ile ifade edilmiştir.

İptal Kültürüne Yönelik Eleştiriler

Sosyal medya aktivizminin en güçlü silahı haline gelen iptal kültürünün, toplumun önde gelenleri için rahatsız edici bulunduğunu söylemek mümkündür. Farklı politik fikirlere ve mesleklerle sahip 150’den fazla akademisyen, yazar vb. elitler iptal kültürünü ahlaki tehdit olarak gördükleri için Harper’s Magazine’de yayınlanan mektubu imzalamışlardır (Harper’s Magazine, 2020). “Adalet ve Açık Tartışma Üzerine Bir Mektup” başlıklı bu yazı dergi seçkinlerinin çoğu için iptal kültürü söylemine eleştirel bakış açısı geliştirdiği için önemlidir (Bakher, 2021, s. 42). Mektubun ima ettiği şekliyle iptal kültürü fikri, kapitalizmin medya üretimi iken, izleyici tarafında ise sosyal medyada talep edilen bir olgudur. Sosyal medya, dikkate değer nitelikte olmayan konuşmaları gazetecilerin, okuyucuların, dinleyicilerin, izleyicilerin dikkatini çekecek şekilde -medya içeriği talebini karşılamak için- kullandıkları bir alandır (Clark, 2020, s. 90). Sosyal medyanın büyük bir güç olduğunu vurgulayan bir başka eleştiride Lu (2019) tarafından yapılmaktadır. Ona göre medyanın çoğunlukla sözlü ve iletişimsel yapısı nedeniyle

iptal kültürünün kamusal aşağılama eylemlerinin önünü açtığını ifade etmektedir. Öte yandan Lu, bu kavramın coğrafi alan tarafından kısıtlanmamış olması ve çok sayıda insanı acımasız bir kişisel saldırıya açık hale getirmesi nedeniyle daha agresif görünebileceğinden hatta dilin tehlikeli hareketleri nedeni ile yıkıcı olabileceği için bireylere zarar verebileceğinden bahsetmektedir. Son olarak Lu, iptal kültürünün güçlü bir şekilde kötüye kullanılabileceğini aynı zamanda ağır adaletsizliklere ışık tutabileceğini belirtmektedir.

Kavrama dair bir başka olumsuz bakış açısı da Bauer tarafından öne sürülmektedir. İptal kültürü kavramının, düşüncelerin özgürce ifade edilmesinin önünde büyük bir engel olduğunu ifade eden Bauer (2019), bireyi aykırı görüşlere sahip olduğu için iptal etme fikrine dair görüşün hâkim olduğunu belirtmektedir. İptal kültürünün mantığıyla hareket edildiğinde birbiri ardına iptal edilenlerin engellenmesi nedeniyle kademeli olarak entelektüellerde azalmaya yol açabileceğini vurgulamaktadır. İptal kültürü, diğer teknolojik unsurları da içerir. Bu açıdan internet tabanlı iptal kültürü perspektifinde, herhangi bir yerdeki herkes herhangi bir yerdeki herhangi birine saldırı başlatabilir.

İptal kültürüne bir başka eleştiri de ABD'nin eski Cumhurbaşkanı olan Barack Obama tarafından yapılmıştır. The New York Times'da (2019), Barack Obama genç aktivistlere yargılayıcı oldukları için karşı çıkmaktadır. Barack Obama yaptığı konuşmada: "Dünya dağınık, belirsizlikler var. Gerçekten iyi şeyler yapan insanların kusurları var. Savaşmış insanları çocuklarını sevebilir ve bazı şeyleri sizinle paylaşabilir. Bu aktivizm değildir. Bu değişim getirmiyor. Eğer yaptığınız tek şey taş atmaksa, muhtemelen o kadar uzağa gidemezsiniz!" ifadelerini kullanmıştır. Bu eleştirinin ardından uzmanlar, köşe yazarları ve akademisyenler; Barack Obama'nın konuşmalarının söylem analizini yaparken, iptal kültürünü terim olarak kullanmasa bile bu olguya yönelik eleştiri yaptığını öne sürmektedirler.

İptal kültürüne dair yapılan araştırmalarda çok nadir de olsa yararlı olduğuna dair görüşlere de rastlanılmaktadır. Aslında bu olgunun büyük bir güç olduğu ve bu gücün nasıl kullanıldığına bağlı olarak da yorumlanabileceğine dair görüşler de bulunmaktadır: Bunlardan biri de bu kavramın sosyal medya mecralarında en iyi ikna unsurlarından biri olabileceğidir. Çünkü kamusal söylemin dijital olarak indekslenmesi ve saklanması, sosyal medyada tekrarlanan kelimelerin ve bireylerin arşivlenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal medyada yapılacak olan her hareketin, her şeyin hesaba katılması bu kavramın en iyi gasp veya sindirme aracı olarak tanımlanmasını olanaklı hale getirmektedir (Hooks, 2020, s. 12). Zira sindirme aracı olan ahlaki terimler: açgözlülük, yolsuzluk, umursamazlık, sahtekarlık, sadakatsizlik vb. unsurlar iptal kültürünün dijital platformlarda varlığına işaret etmektedir (Richards 2013, s. 98). Aynı dönemin başka bir söyleminde ise iptal kültürünün, azınlık ve marjinalleştirilmiş insanların deneyimlerinden bahsetmelerine olanak sağlayan yararlı bir araç olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu eylem, elitlerin hesap verebilirlikten kaçmak için kullandıkları güç olarak görülmektedir. Eylemlerinin sonuçlarıyla yüzleşmek istemeyen elitlerin, öngöremedikleri herhangi bir eleştiriye muhatap olmamak için yürüttükleri karşıt söylemler olabilmektedir (Hagi, 2020).

Sonuç ve Değerlendirme

Bilgi teknolojileri ve sosyal medya platformlarının hızla artışı ile birlikte, her kelimenin kaydedildiği, sıralandığı ve arşivlendiği alan ve kapasite katlanarak artmıştır. Kamusal alanda ifade edilenlerin dijital ortamlarda taranmasının ve depolanmasının en zarar verici yönü, toplumsal değerler karşısında bireyin ahlakının ve sosyal duruşunun da arşivlenmesi olabilir (Hooks, 2020, s. 87). Kitle tarafından sorumlu, duyarsız ve iptal edilmiş olarak etiketlendikleri için sosyal medyadaki bu gözetim normal bir durum olarak değerlendirilmektedir (Placio vd., 2021, s. 4). Özetlemek gerekirse "dijital devrim de denilen bu süreç, insanlığın yaşama, çalışma ve birbirleriyle ilişki kurma şeklini de değiştirmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin büyümesi ile birlikte bilgi ve hizmetlere erişimi iyileştirme, sosyal adalet için toplu eylemi etkinleştirme potansiyeli artmaktadır. Ancak bu durum devrimden kimlerin faydalandığı konusunda büyük eşitsizlikler yaratma riskini de doğurmaktadır" (O'donnell ve Sweetman, 2018, s. 217).

Yapılan literatür taramaları ve kavrama dair pek çok tanımdan hareketle şu sonuçlara varılmıştır: Eşitsizliklere karşı duruş göstermek algısıyla, kendi adaletlerini sağlamak isteyen kullanıcılar, bireyselken yapamayacaklarını kitle haline geldiklerinde daha rahat ve kontrolsüz şekilde gerçekleştirebilmektedirler. Kendileri gibi olmayanlarla farklılaşan, uzlaşmayan kitleler, ifade

özgürlüklerini savunan görüşlerin çok dışında hareket etmektedirler. İnsan hakları, ifade özgürlüğü ve demokrasiyi kendi duygularıyla sanal ortamda şekillendiren kullanıcılar, empati yeteneği taşımadan yapmış oldukları linç girişimiyle mağdurların kariyerlerini sonlandırabilirler. Bireyleri bir araya getiren bu duygu, öfke patlamaları ve nefret söylemleri, toplumda geciken/gerçekleşmeyen adalet kavramından kaynaklanmaktadır. Adaletin yerini bulmadığına inanan kişilerin sosyal medyada iptal kültürünü meşrulaştırdıkları ve kendi adalet anlayışlarını sosyal düzende uyguladıkları görülmektedir. Başlangıçta viral nitelikte olan linç zamanla sosyal ağların birinden diğerine ulaşarak kamuoyu oluşturmayı başarmaktadır. Oluşan kamuoyundan yayılan nefret söylemleri, iptal kültürünün başarıya ulaşmış olduğunun kanıtı niteliğindedir. Bu bağlamda kitle hareketlerinin sosyal medya kullanıcılarını istedikleri doğrultuda yönlendirip, tepkisel sanal kitle bloğu yarattıkları görülmektedir.

Bu çalışmada sosyal medya kullanıcılarının hedef aldıkları bir içerik için yaptıkları, nefret söylemine varan, kişi hak ve özgürlüklerine müdahale ve toplumsal statüsüne zarar verecek kadar siber zorbalık içeren yorumlarıyla kitlelerin kışkırtılmasının önün açıldığı ve söz konusu linç kültürünün iptal kültürü ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu ilişkinin yönün -çalışma kapsamında rastlanılan literatürde- daha çok farklılıklarına işaret ettiği gözlemlenmiştir. Yapılan literatür taraması doğrultusunda linç kültürü ile iptal kültürü arasındaki farklılıklar Tablo-1 de ifade edilmektedir.

Tablo 1. İptal Kültürü ile Linç Kültürü Arasındaki Farklılaşan/Ayrışan Yönler

Kavramların Bağlayıcılığı	İptal Kültürü	Linç Kültürü
Kapsam	-Yerel -Ülke geneli -Kitlesele	-Yerel -Ülke geneli
Tanınırlık ve Süre	- Tanınırlık düzeyi yüksek olanlar daha uzun süreli gündemde kalırlar.	- Tanınırlık düzeyi düşük olanlar daha kısa süreli gündemde kalırlar.
Gündem	- Daha uzun sürede gündemde kalırlar. - Farklı bir zaman dilimi ve konuda gündeme gelindiğinde dahi iptal edildikleri konular kişisel olarak gündeme gelir. - Kimlik üzerinden yorum yapılır. Kimlik üzerinden arşivlenmiştir.	- Kısa sürede gündemde kalırlar. - Linç konusu farklı bir zaman diliminde bir başkası tarafından yapıldığında dahi örnek olay olarak gündeme gelir. - Kimlik üzerinden yorum yapılırsa dahi örnek olay olarak arşivlenmiştir.
Tepki	- “#” ile küresel taraftar bulur (Metoo hareketi gibi)	- Kınama ile son bulur.
Sosyal Hafıza / Hatırlanma	- Öncelikli olarak isim ile hatırlanırlar.	- Aynı davranış kalıbı tekrar edildiğinde referans göstermek için hatırlanırlar. - İsimden ziyade söylem benzerlikleri üzerinden örnek gösterilirler.
Zarar	- Utandırma - Mesleğini ifa etmekten alı koyma /Boykot - Kazanç sağlamama - İtibar suikastı - Sosyal medya ortamlarında dışlanma - Kişi hak ve özgürlüklerine saldırı/Tehdit	- Utandırma - İtibar suikastı - Boykot/Dışlanma - Tehdit - Sosyal medya ortamlarında kınanma

Tablo-1’de oluşturulan tablo teorik/kavramsal çerçeveden hareketle şu şekilde yorumlanmaktadır:

✓ Linç kültürünün iptal kültüründen ayrıldığı kısım, linçe uğrayan sıradan kişinin mağduriyet derecesinin ne kadar gündemde kaldığı ile ilgili olmasıdır. Maruz kaldığı linç ve zarar gündemde kaldığı süre içinde sınırlanmıştır.

✓ Gündem değişip yeni linç mağdurları hedefe alındığında, önceki kişi ve yaptıkları hatırlatılana kadar linç kültürü son bulabilir. İptal kültüründe ise; tanınırlık seviyesi yüksek olan veya yaptığı eylemden dolayı popülerliği artan kişi, kurum ya da gruplar maruz kaldıkları linçin ardından boykota uğramaktadırlar. Kariyerleri dahil bugüne değin ifa edilen tüm çalışmalar göz ardı edilerek, toplumdan iptallerini sağlamak mümkün hale gelmektedir.

✓ İptal kültüründe öfke “#” ile taraftar bulurken, linç kültüründe bu tutum kınama haliyle son bulur. Sanal ortamda seçilen kurban linçe maruz bırakıldıktan sonra boykot edilir ve iptal kültürü ile yok edilebilir.

✓ En son ayırım ise; iptal kültürü ile toplumdan dışlanan bireylerin profesyonel yaşamları ve statüleri alt üst olabilir. Kazanç sağlayamadıklarından ve mesleklerini ifa edemediklerinden dolayı mağdur olabilmektedirler. Toplumdan iptal edilen bireyin internet ortamında arşivlenen bilgileri, çoğunluk tepkisi ve etkileşim sayısı arttıkça daha çabuk gün yüzüne çıkabilmektedir. Söylemler bireyi çevrimiçi ortamlarda, utanma duygusuna sürükleyebilir. İptal kültürü bireylerin psikolojileri üzerinde tahribata neden olmakla birlikte, bireyler üzerinde oluşan öfkeyi; “#” etiketi ile kitlesel eyleme dönüştürme potansiyeline sahip olabilmektedir. Bir ağdan diğerine kartopu misali yayılan ortak duygular dezenformasyonun da etkisiyle linçe evirilebilir. İnsanlar, Hashtag aktivizmi ile boykot çağrısını teşvik etmekte ve boykot edilen mağdur, sosyal hayattan koparılmaktadır. Tüm bu aşamalar iptal kültürünün oluşmasının nedenleri olarak sıralanabilir.

İptal kültürü, kamusal söylem içeren eylemlere yönelik tepkinin, sanal ortamdan gerçek yaşama taşınabilmektedir. Dolayısıyla hedefte olanlar için sonuç ticari kazanç sağlayamama, mesleki itibarsızlaştırma, görevden menetme gibi pek çok konuda mağduriyet yaşanmasına neden olabilir. Bu nedenle, “benden olmayanın yok edilmesi” görüşünün hâkim olduğu bu olgu; sebep olduğu zararların tazminine yönelik çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yapılan araştırma iptal kültürünün oluşumunu, toplum üzerindeki etkisini içeren literatür çalışmalarının taranmasını kapsamaktadır. Yapılan literatür çalışmalarında iptal kültürünün olumsuz etkilerini azaltıcı tedbirlere yönelik çalışmalara rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, söz konusu tedbirlerin belirlenmesine yönelik arayışları ele alabilecek gelecek çalışmalar için kılavuzluk üstlenebilir.

Kaynakça

ALAN, Ü. (2021). “Sosyal medya anlık işlediği için hemen mahkemeyi kurulup, yargılamadan infaz da ediliyor...” Erişim Tarihi: 30 Ekim 2021. <http://www.gazete.kadikoy.com.tr /yasam/parmak-ucundaki-nefret-h17585.html>,

AMY, O'DONNELL ve CAROLINE, SWEETMAN. (2018). Introduction: Gender, development and ICTs, Gender & Development, 26:2, 217-229. <https://doi.org/10.1080/13552074.2018.1489952>.

ARNABOLDI, M and COGET, J. F. (2016). Social media and business. We've been asking the wrong question, 47-54. <http://hdl.handle.net/11311/997014>.

BAKHER, R. (2021). # CancelCulture: A critical discourse analysis of cancel culture and its effect on representation and voice. Independent thesis Advanced level. Retrieved from <http://urn.kb.se/resolve?>

BAUER, F. (2019). Cancel culture impoverishes both the heart and the intellect. National review. <https://www.nationalreview.com/2019/09/cancel-culture-impoverishes-heart-and-intellect/>. [Access Date: 25.09.2019]

BÉRUBÉ, M. (2018). The way we review now. PMLA, 133(1),132-138. <https://doi.org/10.1632/pmla.2018.133.1.132>.

BORA, T. (2018). Türkiye'nin linç rejimi (5. Baskı). İstanbul: İletişim.

BORINSTEIN, E. B. (2021). The problematic nature of ad-hominem attacks in the digital age.

BOYD, D. (2008). Facebook'un gizlilik tren kazası: Açığa çıkma, istila ve sosyal yaklaşma. *Yakınsama*, 14 (1), 13-20.

BOUVIER, G. (2020). Racist call-outs and cancel culture on Twitter: The limitations of the platform's ability to define issues of social justice. Discourse, context & media, 38, 100431. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2020.100431>.

BROMWICH, J. E. (2020). Why 'Cancel Culture' Is a Distraction - The New York Times. <https://www.nytimes.com/2020/08/14/podcasts/daily-newsletter-cancel-culture-beirut-protest.html>. [Access Date: 18.02.2022]

BROMWICH, J. E. (2019). Everyone is cancelled. The New York Times. Erişim Tarihi: 31.10.2021 Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2018/06/28/style/is-it-canceled.html>.

BURMAH, L.A. (2021). Strange Cases of Cancel Culture. *Electronic Theses, Projects, and Dissertations* 1289. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/>.

CLAIR, R. P., BROWN, N. E., DOUGHERTY, D. S., DELEMEESTER, H. K., GEIST-MART'IN, P., GORDEN, W. I and TURNER, P. K. (2019). # MeToo, sexual harassment: an article, a forum, and a dream for the future. *Journal of Applied Communication Research*, 47:2, 111-129. <https://doi.org/10.1080/00909882.2019.1567142>.

D. CLARK, M. (2020). Drag Them: A brief etymology of so-called "cancel culture". *Communication and the Public*, 5(3-4), 88-92. <https://doi.org/10.1177/2057047320961562>.

DENİZ, B. (2022). *Yazılı Basında Linç Saldırılarının Temsili (2009-2019)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DEUZE, M. (2006). Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. *The information society*, 22(2), 63-75.

ENGLISH, M. (2021). *Cancel Culture: An Examination of Cancel Culture Acts as a Form of Counterspeech to Regulate Hate Speech Online* (Doctoral dissertation, The University of North Carolina at Chapel Hill).

ERDOĞAN, M., & TAŞCIOĞLU, R. (2023). Covid 19 Pandemisinin dijital oyun bağımlılığındaki rolü: üniversite öğrencileri üzerine nitel bir araştırma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (34), 635-653. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1315779>.

GEORGE, J. J. and LEIDNER, D. E. 2(019). From clicktivism to hacktivism: Understanding digital activism. *Information and Organization*, 29(3), 100249.

GREENSPAN, R. (2020). How 'cancel culture' quickly became one of the busiest and most controversial ideas on the internet. *Insider*. Erişim Tarihi: 17 Şubat 2022. Retrieved from <https://www.insider.com/cancel-culture-meaning-history-origin-phrase-used-negatively2020-7>.

GOODLING, L. (2015). MOAR digital activism please. *Kairos: Journal of Rhetoric, Technology and Pedagogy*, 19 (3).

GÖL, E. (2021). *Discourse-19: Fear and conviction in the construction of the pandemic process*. 18th International Symposium: Communication in the Millennium (pp.727-736). Erzurum, Turkey

HAGI, S. (2019). Cancel culture is not real – at least not in the way people think. Retrieved from, <https://time.com/5735403/cancel-culture-is-not-real/> accessed on 31 March 2021. [Access Date: 20.02.2020].

HARPER'S MAGAZINE. (2020). A letter and justice on open debate. Retrieved from: <https://harpers.org/aletter-on-justice-and-open-debate/>. [Access Date: 07.06 2021].

HANSSON, K., PARGMAN, T.C., AND BARDZELL, S. (2021). Embodying activism. *Computer Supported Collaborative Work (CSCW)*, 1-10

HOLMAN, K. J. (2020). Can you come back from being cancelled? A case study of podcasting, cancel culture, and comedians during #MeToo (Order No. 27955107). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2427301602). Retrieved from, <https://www.proquest.com/dissertations-theses/can-you-come-back-being-cancelled-case-study/docview/2427301602/se-2?accountid=191727>.

HOOKS, A. M. (2020). Cancel culture: posthuman hauntologies in digital rhetoric and the latent values of virtual community networks (Doctoral dissertation, The University of Tennessee at Chattanooga).

LAIDLAW, E. B. (2017). Online shaming and the right to privacy. *Laws*, 6(1), 3.

LE PETIT ROBERT. (2022). *Fransız Dili Sözlükleri*. <https://www.lerobert.com>. [Access Date: 11.03.2022].

LU, C. (2019). Cancel culture is chaotic good. *Jstor Daily*. Erişim Tarihi 18.02.2022. Retrieved from: <https://daily.jstor.org/cancel-culture-is-chaotic-good/>.

MUELLER, T. S. (2021). Blame, then shame? Psychological predictors in cancel culture behavior. *The Social Science Journal*, 1-14, <https://doi.org/10.1080/03623319.2021.1949552>.

- NG, E. (2020). No grand pronouncements here: Reflections on cancel culture and digital media participation. *Television & New Media*, 21(6), 621-627. <https://doi.org/10.1177/1527476420918828>.
- NGUYEN, B. (2020). "Cancel Culture on Twitter: The Effects of Information Source and Messaging on Post Shareability and Perceptions of Corporate Greenwashing" *Wharton Research Scholars*. 197. Retrieved from: https://repository.upenn.edu/wharton_research_scholars/197.
- NORRIS, P. (2020). Closed Minds? Is a 'Cancel Culture' Stifling Academic Freedom and Intellectual Debate in Political Science? HKS Working Paper No. RWP20-025, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3671026> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3671026>.
- PAZ, R. D., REIS, A. A. DOS., and MOÇO, C. M. N. (2022). The "culture of cancellation" in social networks: how the phenomenon of "cancellation" interferes in the construction of the personality of the "canceled" person. *ibero-american journal of humanities, sciences and education*. 8(9), 497-511. <https://doi.org/10.51891/Rease.V8i9.6723>.
- PLACIO, E. D. C., VARGAS, D. S and ESTIGOY, M. A. S. (2021). Virtual call-out: the aggressions and advantages of cancel culture.
- POSNER, E. (2015). A Terrible Shame: Enforcing Moral Norms without Law Is No Way to a Virtuous Society. *Slate*.
- POSTA GAZETESİ WEB SİTESİ. (2021)." Mee to hareketi ne anlama geliyor". Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022. <https://www.posta.com.tr/me-too-nedir-me-too-turkcesi-ne-anlama-geliyor-me-too-hareketi-buyuyor-2347486>.
- REİJDANUS, H., DE MATOS FERNANDES, CA, TURNER-ZWINKELS, F., HONARİ, A., ROOS, CA, ROSENBUSCH, H., AND POSTMES, T. (2020). The psychology of online activism and social movements: Relationships between online and offline collective action. *Current opinion in psychology*, 35, 49-54. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.03.003>.
- ROMANO, A. (2020). "Why we can't stop fighting about cancel culture," *Vox* (25 August). <https://www.vox.com/culture/2019/12/30/20879720/what-is-cancel-culture-explained-history-debate>. [Access Date: 30.10.2021].
- RICHARDS, D. (2013). *Dead Man's Switch: Disaster Rhetorics in a Posthuman Age*. University of South Florida, 98.
- SAINT-LOUIS, H. (2021). Understanding cancel culture: Normative and unequal sanctioning. *First Monday*, 26(7). <https://doi.org/10.5210/fm.v26i7.10891>. [Access Date: 29.10.2021].
- TAŞOĞLU, N. P ve ÇAĞLAYAN, S. (2022). Gösterişçi duyarlılık sergileme ya da duyar kasma: Kavramsal bir çerçeve. *Selçuk İletişim*, 15(2), 833-859.
- THE NEW YORK TIMES. (2019). Obama on Call-out culture, "That's Not Activism", written by Emily S. Rueb and Derrick Byrson Taylor, published online on October 31, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/10/31/us/politics/obama-woke-cancel-culture.html>. [Access Date: 16.02.2022].
- VAN DIJK, J. (2018). Ağ toplumu. Epsilon Yayıncılık Ltd. Sti. 2. Baskı, 293.
- VELASCO, J. C. (2020). You are cancelled: Virtual collective consciousness and the emergence of cancel culture as ideological purging. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary studies in humanities*, 12(5), 48-68. <https://dx.doi.org/10.21659/rupkatha.v12n5.r.ioc1s21n2>.
- VERMA, A., ISLAM, S., MOGHADDAM, V. AND ANWAR, A. (2023). Promoting Emotion Regulation in Social Media Conversations through Personal Reflection. *arXiv preprint arXiv:2303.00884*.
- YILDIZ, H. N. (2022). Kültür ve reklam ilişkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 293-308. <https://doi.org/10.33206/mjss.886628>.

Summary

Communication and information technologies that allow the free flow of information have made it possible to lead individuals, influence society and achieve individual justice. The desire to win fandom in public, social media posts shared as intuitive and reactive actions in an environment where unlimited freedoms are offered, ignoring the fact that they will come to light even years later, pave the way for the emergence of the concept of “Cancel Culture”.

The research includes a review of the literature on the formation of the cancel culture and its impact on society. In the literature, there are no studies on measures to reduce the negative effects of cancel culture. This study can serve as an example for future studies to identify such measures. With the perception of taking a stance against inequalities, users who want to ensure their own justice realize what they cannot do individually more easily and uncontrollably when they become a mass. The masses who differentiate and disagree with those who are not like them act far outside the views that defend freedom of expression. Users who shape human rights, freedom of expression, and democracy with their own emotions in the virtual environment can end the careers of the victims with their lynching attempts without empathy.

These emotions, outbursts of anger, and hate speeches that bring individuals together stem from the delayed/unrealized concept of justice in society. It is observed that people who believe that justice has not been served to legitimize the cancel culture on social media and apply their own understanding of justice in the social order. In a cancel culture, reactive parties may create public opinion and create a perception of victimization. Users who create “tags” or on social media with these orientations, which can also be called “Pretentious Sensitivity”, can constitute the beginning of activist movements in the digital environment.

Hashtag Initially viral in nature, lynching eventually reaches from one social network to another and manages to create public opinion. The hate speech emanating from the resulting public opinion is proof that the cancel culture has succeeded. In this context, it was noted that mass movements steer users of social media in the desired direction and create a responsive virtual mass block. This research revealed that the comments of social media users for targeted content, including hate speech, interference with personal rights and freedoms, and cyberbullying to the extent of damaging social status, pave the way for the incitement of the masses and that the lynching in question is directly related to the cancel culture.

Those who are cancelled from society are also victimized in areas such as earning, practising their profession, etc.

The professional life and status of the person cancelled from society can be disrupted. Cancel culture causes damage to the psychology of individuals and has the potential to transform the anger of individuals into mass action with the hashtag “#”.

As a result, the literature review conducted in this research has shown that social media platforms are virtual public spaces that are organized very quickly. For this reason, it is possible to consider social media platforms as the most effective networks for the spread of hate speech. Information archived on the internet becomes easier to unearth as the majority reaction and the number of interactions increase. Discourses can lead individuals to feel embarrassed in online environments. Common feelings that snowball from one network to another can evolve into lynching with the effect of disinformation. People are encouraged to call for boycotts through.

Hashtag activism, and the boycotted victim is cut off from social life. It is possible to list all these stages as the reasons for the formation of the cancel culture. The cancel culture, on the other hand, has severe consequences for those who are targeted, as the reaction to actions involving public discourse evolves from virtual to real life, creating rights victimization in many areas such as inability to make commercial gains, professional discrediting, and dismissal from office. Therefore, this phenomenon, which is dominated by the view of “destroying who is not like me”, highlights the necessity of efforts to compensate for the damages caused.